

A MAGYARORSZÁGI FÉRFI SZERZETESRENDEK APOSTOLI VIZITÁCIÓJA

Év	1927–1929		1930–1932/35	
Bíboros Pref:	Laurenti		Lépicier	
Ap. Nuncius:	Orsenigo		Rotta	
	Ap.Vizitátor	Jelentés pag.	Ap. Delegátus	Jelentés pag.
„Tanító rendek”: <i>OPraem, OSB, OCist, SchP</i>				
	Hansen	162		
1. OPraem	Hansen	204–5	Noots	263skk
2. OSB	Hansen	171	Strohsacker	99skk
3. OCist	Hansen	199	Janssens	269skk
4. OP	Hansen	222	-	-
5. OFM			Smercsek	264skk
- Mariana	Hansen	213		
- Capistrana	Hansen	232		
6. OFMConv	Hansen	208	-	-
7. OFMCap	Hansen	228	von Harsberg	281skk
8. OCD	Hansen	220	(minden rendben)	
9. OSM	Hansen	211	(minden rendben)	
10. OH	Hansen	230	Babinszky	-
11. SJ	Hansen	236	Willekens	289skk
12. SchP	Hansen	201	Walter	-
13. SDB	Hansen	216	Walland	-
14. SVD	Magdics	-	-	-
15. COp	Hansen	226	-	-
16. FSC	Hansen	218	-	-
17. FMS	Hansen	224	Emile	258sk
18. CM	Magdics	-	-	-

1. AZ APOSTOLI VIZITÁCIÓ RÖVID TÖRTÉNETE

Célkitűzés

Amint az első részben kifejtettem, Kelemen Krizosztom pannonhalmi főapát megválasztása és kinevezése volt az a téma, amihez forrásokat kerestem Rómában, a Szerzetesi Kongregáció levéltárában. Az anyagot nem a Magyar Bencés Kongregáció fondójában találtam meg, hanem a magyarországi szerzetesrendek apostoli vizitációjának részeként, amelyet 1927-ben rendelt el – Cesare Orsenigo nuncius* indítványára – maga XI. Pius pápa.¹

Történelmi irodalmunkban ismeretes a kánoni vizitáció fogalma és annak jelentősége az egyes egyházmegyék, plébániák és a hívek mindennapi életének felkutatása szempontjából. Kevésbé ismeretes, hogy a kánoni vizitáció minden szerzetesrend életében ugyancsak fontos intézmény, amely az egyes szerzetesrendek saját joga és konstitúciói szerint bizonyos időközönként történik. A rendi előjárók, általában a generálisok, kivételes esetekben – tanácsuk meghallgatását követően – maguk is elrendelhetik. Számos olyan szerzetesrend van, amelyeknél a vizitátor külön hivatal. A rendek elterjedtsége egymástól nagyon eltérő. A vizitátorokhoz így nyelvi ismereteik szerint egyes régiók tartoznak és munkájuk része, hogy rendszeresen fölkeresik a hozzájuk tartozó országok kolostorait. Ezeket a hivatalokat rendszerint az általános (generális) káptalan van hivatva megújítani.²

Az apostoli vizitáció viszont pápai tekintéllyel történik, az egyes tartományok és egyházmegyék vonatkozásában a Trienti Zsinat utáni periódusban intézményesült és a zsinati határozatok betartását volt hivatva ellenőrizni. A szerzetesrendek esetében különleges alkalmakkor kerül sor apostoli vizitációra. Úgy tűnik, a XIX. század folyamán gyakrabban, de még hiányzanak az erre vonatkozó összefoglaló munkák.³ Mindenesetre a Szerzetesi Kongregáció mutatóiban elég szép számmal találunk bejegyzéseket az egyes apostoli vizitációkra.⁴ – Az olasz nyelvű „visita apostolica” kifejezés a pápa lelkipásztori látogatását

is jelenti, amelyre utóbb, különösen II. János Pál pápa idején, gyakorta került sor. Ez értelemszerűen nem képezi vizsgálatunk tárgyát.

Egész országterületekre – így Magyarország esetében – idáig az 1855. év körüli apostoli vizitáció volt ismert. Ennek feldolgozása nem teljes, de vannak hozzá értékes rész tanulmányok.⁵ Viszont ismeretlen maradt idáig az 1927-es, az egész trianoni Magyarország területére elrendelt apostoli vizitáció, mind egyház-, mind köztörténeti irodalmunkban. Ennek első megközelítése lesz a főadat. A forrásbázis a Szerzetesi Kongregáció levéltára, kiegészítve a Bencés Konföderáció Prímásapáti Levéltárának anyagával, az ott őrzött, Pannonhalmára és a Magyar Bencés Kongregációra vonatkozó iratokkal.

Most, hogy ezt a tanulmányt közreadom, nem tartok arra igényt, hogy kimerítsem a teljes római forrásbázist. Ehhez el kellett volna látogatni még további 14 férfirendi generalátus levéltárába, és mintegy 28 női rend generalátusába is. Ez a munka nem egyszemélyes főadat, a történéseket le is beszelném arról, hogy erre vállalkozzanak, mert előtte alaposan kellene tanulmányozniuk minden egyes rend történetét és szabályzatát, valamint a megelőző vizitációk eredményeit is ismerniük kellene. S ezek – úgy tűnik, érthető okokból – jobbára feltáratlan területek. Inkább az egyes rendi közösségek feladata az, hogy saját történetük részeként – előbb vagy utóbb – feldolgozzák ezt a témát, a többi vizitáció és egyéb történések összefüggésében.⁶ Céлом csupán annyi, hogy ezt a forrásbázist – bevezetőnkkel – a kánonjogászok, a szerzetesjogászok, a szerzetesrendek történészei, az egyháztörténészek és – általában a történészek elé tárjam. Az anyag mennyisége indokolja ezt, továbbá az, hogy a Magyar Bencés Kongregáció szempontjából releváns anyag került elő – amelynek további vizsgálata a hazai források bevonásával történhet.

A magyarországi apostoli vizitáció elrendelése

Magyarország az Osztrák–Magyar Monarchia megszűnése után területileg összezsugorodva önálló állami életet kezdett. Ez jelentette a közvetlen diplomáciai kapcsolatok fölvetelét – az Apostoli Szentzsékkal, a Vatikánnal is. Orsenigo nuncius Budapesten azt tapasztalta, hogy a megváltozott államterület a szerzetesi fegyelem terén is számos problémát okoz. Ezért 1927. április 27-án személyes audiencián XI. Pius pápát

kérte arra, hogy az egész országterületre kiterjedő apostoli vizitációt rendeljen el.

Orsenigo, 1927. június 14-én kelt fölterjesztésében⁷ hivatkozik a Szerzetesi Kongregáció bíboros prefektusával való, április utolsó hetében történt személyes találkozására. Arra kell gondoljunk, hogy mindkét római találkozásra a nunciusok évi szokásos római személyes látogatása alkalmából kerülhetett sor. Írásban is kifejti indokát: a háború után Magyarország elveszítette területének kétharmad részét, és ez a szerzetesek fegyelmére is negatív hatással volt, a határváltozással megszaktak a régi intézményes kapcsolatok is, és a házakat elszigetelték tartományi központjaiktól. Rögtön három személyre is javaslatot tesz. A férfirendek apostoli vizitátorául P. Hubert Hansent,* az Isteni Ige Társaságának (SVD) tartományfőnökét javasolja, aki személyes jó életpéldája mellett még a magyar nyelv ismeretével is rendelkezik. A női rendek vizitátorául Aronffy Ferenc misszionáriust (lazaristát, CM) javasolja, aki 55 éves, a Vincés Nővérek lelki igazgatója, és van ez irányú tapasztalata. Közli lakhelyét: Budapest, Ménesi út 18, a lazarista atyák rendháza.⁸ S mivel nem célszerű, hogy a két kiválasztott apostoli vizitátor saját közösségét is vizitálja, egy semleges, harmadik személyre is javaslatot tesz, nevezetesen Magdics Ignácra,* aki 55 éves, pápai prelátus, és egy női közösség lelki igazgatója.

Egy Orsenigo fölterjesztésének hátoldalán található kézírásos bejegyzés szerint XI. Pius pápa – minden bizonnyal a Szerzetesi Kongregáció Prefektusának, Camillo Laurenti bíborosnak* adott – 1927. június 28-i audiencia alkalmából jóváhagyta a nuncius javaslatait, az általa fölterjesztett személyeket is. Ezután következik a három vizitátor kinevezési dekrétuma és a kinevezés tényének közlése mind a hivatalos rendi előljárókkal, mind a budapesti apostoli nunciussal, mind az érintettekkel, 1927. július 28-i dátummal. A budapesti nuncius ismételt kérdésére, hogy a vizitáció költségeit ki állja, az volt a válasz, hogy az egyes rendi közösségek. Ennek tényleges megtörténtéről eddig felkutatott forrásaink nem szólnak.

A vizitáció menete, instrukciók a vizitátorokhoz

„A kánoni vizitáció modelljének a ciszterci gyakorlat tekinthető. Bevezető prédikációja után a vizitáció vezetője: a. Kikérdezi a testvéreket

a monostor fegyelme, vezetése és lelki gyakorlatai felől, b. Megvizsgálja a templom és különösképp az oltár felszereltségét, a monostor állapotát és a közösség anyagi forrásait, c. Meghallgatja az illetékesek pénzügyi beszámolóját.”

A vizitátor feladata az, hogy meghallgassa a szerzetház minden tagját, lehetőség szerint utolsónak hagyva az elöljárót, aki elnevezés és hatáskör szerint lehet apát, perjel, házfőnök, gvardián, rektor, az egyes (az itt hozott példák esetében férfi)rendek hagyományai és konstitúciói szerint. Ily módon lehet föltárni az esetleges visszaéléseket és keresni azok orvoslásának módját.

A végén a vizitátor első értékelést nyújt a szerzetesi közösség számára, majd pedig írásban beadja jelentését, esetünkben az apostoli nunciaturán keresztül a Szerzetesi Kongregációhoz.

A vizitátorok instrukcióira értékes forrásunk a Laurenti bíboros prefektus* kézírásával 1928. május 10-i kelettel készült újabb instrukció az apostoli vizitátorokhoz (lásd az Adattárat). Itt az olvasható, hogy ez kiegészítő instrukció, bizonyos félreértések miatt van arra szükség, hogy még egyszer visszatérjen a témára. Felhívja a figyelmet: az apostoli vizitátor teljhatalma nem terjed ki arra, hogy az Apostoli Szentszék által már jóváhagyott szabályzatokat és konstitúciókat megváltoztassa. Feladata ellenben az, hogy ellenőrizze betartásukat. Ha vannak észrevételei, azokat nyújtsa be az egyedül illetékesnek, az őt megbízó Szerzetesi Kongregációnak.

Hubert Hansen SVD apostoli vizitátor tevékenysége
A férfirendek vizitációja

Hansen apostoli vizitátor tevékenységének első írásos jele ugyan-ezen év július 16-án kelt, a piarista tartományfőnök megválasztása ügyében. Szintén ez idő tájt kérdez rá a pannonhalmiak által említett privilégiumokra is, de ez a levele lappang. A Kongregációban őrzött nunciusi fölterjesztés hátlapján kézírással azt találjuk, hogy továbbküldték a primás apátnak, véleményezésre. Egyelőre nem került elő a primás apáti levéltárban.

Ugyanígy lappang – a Szerzetesi Kongregáció fondójából legalábbis hiányzik – a nuncius 1929. március 28-én kelt, 2292. ikt. sz. fölterjesztése, amelyre Rotta nuncius egy későbbi fölterjesztése utal. Várhatóan föllelhető a Vatikáni Titkos Levéltár nemrég megnyílt budapesti nunciatura fondójában (amely jelenleg 1939 elejéig kutatható).

Hansen apostoli vizitátor jelentései 1929. év július 31., október 6. és október 7. kelettel készülnek el és kiterjednek – saját rendjén kívül – a magyarországi férfirendekre. Ezek a következők:

- A - Annotationes – “Ordines docentes” in Hungaria
- B - OSB – Ordinis Benedictinorum Congregatione Hungarica: Pannonhalma, Kőszeg, Dömölk, Bakonybél, Zalaapáti, Tihany, Győr, Budapest, Sopron, Esztergom, Pápa.
- C - O.Cist. – Ordinis Cisterciensium Congregatione Hungarica: Zircensi, Budapest-Horánszky 6., S. Emerici Budapest, Pécs, Eger, Baja, Székesfehérvár, Szentgotthárd, Előszállás.
- D - ScholP – Ordinis Piarum Scholarum Provincia Hungarica: Calasancinum, Budapest, Nagykanizsa, Veszprém, Tata, Magyar Óvár, Debrecen, Vác, Szeged, Sátoraljaújhely, Kecskemét, Mernye.
- E - OPraem – Ordinis Praemonstratensium Praepositura Csornaensi in Hungaria: Csorna, Jánoshida, Szombathely, Túrje, Keszthely
- F - OPraem – Ordinis Praemonstratensium Praepositura Jaszoensis domibus in Hungaria: cum 3 insertis.
- G - OFMConv – Ordinis Fratrum Minorum Conventualium Sti. Francisci seu Minoritarum domibus in Hungaria: Eger, Szeged, Nyírbátor, Miskolc.
- H - OSM – Ordinis Servorum B.M.V. seu servitarum Provincia Hungarica: Eger, Bp V. Szervita tér.
- I - OFM – Congregationis Fratrum Minorum Observantium Sti. Francisci Provincia Mariana Hungarica: Székesfehérvár, Nagykanizsa, Veszprém, Felsőseged, Sümeg, Esztergom, Pápa, Budapest, Zalaegerszeg, Bucsuszentlászló, Szombathely, Nagyatád.
- L - SDB – Congregationis Salesianorum domibus in Hungaria: Nyergesújfalu, Rákospalota, Esztergom Tábor, Visegrád, Budapest, Újpest-Megyer.
- M - FSC – Congregationis Fratrum Scholarum Christianarum domibus in Hungaria: Homok, Szeged, Istenhegyi út 32.
- N - OCD – Ordinis Carmelitarum Discalceatorum Provincia Hungarica: Győr, Budapest.
- O - OP – Ordinis Praedicatorum Sancti Dominici domibus in Hungaria: Vasvár, Szombathely, Budapest, Sopron.
- P - FMS – Fratrum Parvorum Mariae Societate domibus in Hungaria: Budapest, Kispeszt.

- Q - COp – Congregationis Piorum Operariorum a Sancto Jos. Calasancio domo Budapestina: Budapest.
- R - OFMCap – Ordinis Fratrum Minorum Capucinarum domibus in Hungaria: Tata-Óváros, Mór, Budapest Fő u., Máriabesnyő.
- S - OH – Ordinis Hospitalarii seu Fratrum misericordiae a St. Joanne de Deo Provincia Hungarica: Vác, Pécs, Eger, Budapest, Pápa.
- T - OFM – Ordinis Fratrum Minorum Observantium S. Francisci Provincia Capistrana Hungarica: Pécs, Baja, Dunaföldvár, Simon-tornya, Gyöngyös, Budapest Margit krt., Mohács, Siklós, Szigetvár, Máriagyűd, Szolnok, Szeged, Jászberény, Kecskemét, Szécsény, Vác, Eger, Mátraverebély Szentkút.
- U - SJ – Ordinis Societatis Jesu Provincia Hungarica: Kalocsa, Mezőkövesd, Budapest, Pécs, Szeged, Nagykapornak, Érd.

Ezek a vizitatori jelentések (Relationes) latin nyelven, előre nyomtatott íveken, gépelt formában készültek.¹⁰ Az első jelentés az öt iskolarendre terjed ki, utána sorban az egyes szerzetesrendek, az ábécé betűinek felhasználásával: B-U. Külön rend Csorna és Jászóvár premontrai apátságának a trianoni határok közé eső része, és külön rend a ferencesek mariánus és kapisztránus rendtartománya is. Az egyes rendekre vonatkozóan előbb általános jellemzést hoz, majd a kérdőív kérdéseinek sorrendjében kitért az egyes szerzetházakra.

1929. december 9. dátummal találunk két hivatali följegyzést, amelyben a Szerzetesi Kongregáció megköszöni P. Hansen vizitatori munkáját.

Apostoli delegátusok kinevezése és a férfirendek újabb vizitációja

Az 1930. esztendőben kerül sor – P. Hansen javaslatai értelmében – újabb vizitációra, amely azonban az új budapesti nuncius, Angelo Rotta* jogos problémafölvetését követően olyan fordulatot vesz, hogy az egyes rendi generálisokat kéri fel, a saját rendi konstitúciók szerint, az apostoli vizitáció lefolytatására oly módon, hogy kéri, nevezze meg a vizitátor személyét, és az apostoli delegátusi kinevezést kap.

Az 1931. esztendőben van soron a rendek részéről az apostoli delegátusok kijelölése. A források tükrében úgy tűnik, volt két olyan szerzetesrend, amelyben minden rendben volt és nem kellett sort keríteni erre a külön apostoli vizitációra (karmeliták és szerviták). Hat

rendi közösség – a források szerint – szabályosan járt el és a vizitátor megküldte jelentését a Kongregációnak (bencések, ciszterciták, obszerváns ferencesek, kapucinusok, jezsuiták, Marista Iskolatestvérek). Hét szerzetesrend azonban – bár adott esetben lehet, hogy tudatja a delegátus kinevezését –, úgy tűnik, nem küldi meg jelentését (konventuális ferencesek vagy minoriták, irgalmasrendiek, keresztény iskolatestvérek, piaristák, szaléziak, verbiták, kalazanciusok). Az ő esetükben bizonyára sikerrel kutattunk a generalátus levéltárában. A kérdés csak az, hogy a jelentés miért nem jutott el egészen a Szerzetesi Kongregációig. A válasz alighanem ott keresendő, hogy maga a Kongregáció nem kérte ezt kifejezetten, a felkérésnek eleget tettek, nagyobb problémát nem találtak, amúgy a vizitációs jelentés náluk nem ritkaság.

A domonkosok nem nevezik meg delegátusukat, nem is került elő esetleges válaszuk a Szerzetesi Kongregáció felé, pedig rajta vannak a belső listán, hogy kiknek kell kiküldeni felkérését.

A lazaristák mintha nem kaptak volna felkérését apostoli delegátus kijelölésére, róluk megfeledezhetett a Szerzetesi Kongregáció referense, lévén, hogy a kiküldendő listán sem található. Ennek oka ott kereshető, hogy nem találtam nyomát Magdics prelátnak jelentéseinek. Mivel az apostoli vizitátor nem jelentett, így vélhetően az apostoli delegátus kijelölése sem került napirendre. – Viszont akkor miért kaptak a verbiták, Hansen apostoli vizitátor rendi közössége, akiket szintén Magdics prelátnak kellett vizitálnia? Feltételezhető, hogy Hansen vizitátor személye miatt, akinek terjedelmes jelentése ismert volt a Kongregációban, továbbá az ő fölvetése volt az alapja a második vizitációs körnek.

Az egyes endek sorrendjében tekintsük át az eredményeket. Sorrendünkben eltértünk Hansen kategóriáitól és a ma használatos kategóriák szerint hoztuk az egyes rendeket. A kategóriákra vonatkozóan eligazítást a függelékben találunk. Általában az alapítási idő függvényében alakult a sorrend, az egyes szerzetesrendi kategóriák is kronológiai rendben értelmezhetők: az egyháztörténet folyamán egyre újabb és újabb típusú szerzetesközösségek alapítására került sor.

A csornai és gödöllői premontrai apátság magyarországi kolostorainak vizitátora Hubertus Noots általános prokurátor. Bár protokoll szerint elsőnek említendő, időrendben az ő kinevezése az utolsó, tevékenységére is 1933–1935 közötti periódusra találunk csak forrásokat. Nevéhez fűződik az új csornai apát megválasztása és kinevezése.

A Magyar Bencés Kongregáció vagy Pannonhalmi Bencésrend esetében már könyvünk első részében fölfigyeltünk arra, hogy a pannonhalmi főapát a generálisokkal egy szinten szerepelt, mert ő kapta meg (és nem a primás apát) a delegátus személyére való felkérést az apostoli nunciatúrán keresztül. Végül is Hartmann Strohsacker göttweigi apát* lett a delegátus, aki a vizitációt rendben lefolytatta.

A Magyar Ciszterci Kongregáció vizitátora maga Franciscus Janssens ciszterci generális apát,* aki a vizitációt rendben lefolytatta. Itt őrizzük Werner Adolf zirci apát* erre vonatkozó levelét is, amely kiegészíti a vizitatori jelentést.

A domonkos rend részéről nem találtunk visszajelzést és arra nyomot, hogy történt-e vizitáció. A domonkos nagymesteri levéltárban bizonyára föllelhetők majd erre vonatkozó iratok. Ugyanez érvényes a Keresztény Iskolatestvérekre, kalazantinusokra is.

Az obszerváns ferences generális előbb Sándor Vitál OFM-t jelöli ki, akinek gyenge egészségi állapota miatt később S[z]mercek Gyula OFM kap kinevezést. Az ő mindkét rendtartományra kiterjedő jelentése itt megtalálható.

A konventuális ferencesek részéről csupán arra van dokumentum, hogy a közelgő nagykáptalan számára további pontosításokat kér, amelyeket a hivatali följegyzés szerint meg is kap.

A kapucinusok részéről ismeretes Anton Josef von Harsberg delegátus neve, és két, részleges vizitatori jelentése, melyeknek kelte: 1931. június 20. és 1932. május 8.

A kármeliták generálisa azt jelenti, hogy mind a vizitátor, mind ő maga, nemrég meggyőződött arról, hogy nem találhatók visszaélések a magyarországi kolostorokban.

Ugyanígy a szervita rendi generális azt jelenti, hogy a szent kánonok és a konstitúciók értelmében mintaszerű a *vita communis* (közös élet) és a szabályzatok (regula) betartása.

Az irgalmasrendiek részéről ismeretes a delegátus neve: Narcisus Babinszky ex-tartományfőnök, jelentés nem maradt fent.

A jezsuiták részéről két névvel is találkozunk. Előbb P. Ludwig Ersin SJ osztrák tartományfőnök kinevezésére találunk adatot, majd P. Peter Willekens SJ holland jezsuitára. Utóbbinak megtalálható vizitatori jelentése, mindent rendben talált.

A piaristák esetében ismeretes a delegátus neve: P. Johannes Walter, közép-európai generális asszisztens, de jelentés nem található.

A szaléziánusok részéről P. Walland kap delegátusi kinevezést. Nem ismerjük a jelentés szövegét, viszont Rotta nunciuss levele értelmében a szaléziáknál minden rendben van.

A verbiták esetében – rendtartományuk éppen ezekben az években van megalakulóban – nem találjuk levelezés nyomát. A kinevezett vizitátor Magdics prelátus, az ő jelentése, ha van, lappang.

A kalazanciusok éppen Budapesten próbálnak letelepedni, nem ismeretes részükről delegátus és vizitatori jelentés.

A Marista Iskolatestvérek részéről Jean Emile generális titkár a delegátus, jelentése fennmaradt, mindent szabályszerűnek talált.

A lazaristák részéről nem maradt fenn irat. Föltételezhető, hogy a Szerzesi Kongregációban az a személy, aki a följegyzést készítette a 15 generális számára, megfeledezett a lazaristákról, hiszen Hansen jelentéseit vehette alapul, amelyeken értelemszerűen hiányzott a lazaristák vizitációja, lévén, hogy erre Magdics prelátus kapott megbízást.

Problémás esetek a férfirendek vizitációja során

Első helyen említjük a Pannonhalmi Szent Benedek-rend problémáit. Az apostoli vizitátor, Hubert Hansen tevékenységének egyik eredménye Kelemen Krizosztom OSB főapáti koadjutor kinevezése, majd – az előírt szerzetesi reform biztosítása érdekében – főapáti megválasztása. A piaristák esetében a tartományfőnök megválasztása jelentett problémát. Hansen vizitátor első ténykedései közé tartozott, hogy ún. *ternát* ír elő, három személyt nevez meg, akik közül választani kell. Ugyanígy a tanácsosokra. A kisebbség, a *pars sanior* jelöltjei közül kell választani. Időrendben utolsónak következik a csornai apát megválasztása, amelyben az apostoli delegátusnak fontos szerepe van. Itt szintén a *pars sanior* jelöltjének kinevezését javasolja.

A négy ún. tanító rend közül tehát három tanító rend esetében találjuk nyomát annak, hogy a vizitáció belenyúlt a rend életébe. Míg a bencéseknél az Apostoli Szentszék a többségi jelöltet nevezte ki főapát-nak, a piaristák és a csornai premontreiek esetében a kisebbségi jelölt megválasztására, ill. kinevezésére került sor.

Áronffy Ferenc CM vizitátor tevékenysége – a női rendek vizitációja

Rotta nuncius 1932. június 30-án kelt fölterjesztésében küldi meg Áronffy Ferenc CM vizitatori jelentését. Ezek kézírásban, repetitív jellegük miatt is, könnyen olvasható latinságban található meg a Szerzetesi Kongregációban. Jelentése szerint 300 kolostort látogatott meg az elmúlt esztendőik folyamán. Hogy ténykedése nem lehetett feszültségmentes, az a törökbálinti Notre Dame nővérek (alá nem írt) leveléből tűnik ki, amely ugyanezen iratok mellett található és egy ismeretlen generális atyához van címezve. A nuncius kézírását találjuk rajta, generális helyett ide küldte meg. Ebből azt láthatjuk, hogy Áronffy vizitátor nem vette figyelembe a Notre Dame nővérek sajátosságát, kolostoraik önállóságát, és a vincés nővérek szervezetének mintáját követve centralizált rendi szervezetet kívánna meg.

Értékelés

Sajátos módon, ez idáig nem bukkantunk olyan iratra, amelynek tanúsága szerint a Szerzetesi Kongregáción belül értékelő följegyzés készült volna. Bizonyára van több konzultori jelentés róla és a Kongregáció egyik kongresszusán – hivatalos ülésén – is kellett foglalkozzon a kérdéssel. Ugyanígy feltételezhető, hogy az apostoli vizitációt elrendelő XI. Pius pápa számára is készült egy értékelés. Ezek feltételezhetően a Vatikáni Államtitkárság fondójában található meg.

Az itt található iratok tükrében azonban elmondhatjuk, hogy a pannonhalmi bencések esetében igen fontos volt ez az apostoli vizitáció, ugyanígy a piaristák tartományfőnök-választása és a csornai apátság esetében is. Ezen kívül pedig megismerhetjük a magyarországi kolostorok szervezeti felépítését, földrajzi elhelyezkedését, létszámát, nem utolsósorban pedig a kor szerzetesi fegyelemmel kapcsolatos elképzeléseit.

Amint korábban jeleztem, nem állt szándékomban kitérni minden egyes rendre a feldolgozás során. Ennek egyik oka az, hogy elég tetemes levéltári utánjárással járt volna. Kutatásaim során – a római bencés primás apáti levéltár intenzív használatán túl – a szerviták és a verbiták római, generális előljárói levéltárába – ill. könyvtárába – jutottam el és ezen a ponton megálltam.¹¹ Úgy vélem, ez a helyes, mert – s ez a

fontosabb indok: az egyes rendi közösségek múltjának feldolgozása az egyes rendek saját önbecsülésének része, és hiszem azt, hogy lesznek fiatal rendtörténészek, akik ezeknek a kérdéseknek utána akarnak járni. Látható, hogy a bencés rend múltjának egy szeletét kutatva, nem elhanyagolható felismerésre lehetett jutni.

Ami viszont kevesebb utánajárással járó, egy következő munkafázisban végzendő feladat, az a Vatikáni Titkos Levéltárban a Vatikáni Államtitkárság és a budapesti apostoli nunciatura fondójának kutatása.¹² Itt várhatóan több részletben tisztázódnak az e könyvben fölvetődött kérdések, részletesebben feltárulnak a hivataltörténeti elemek és több esetben tisztázatot találhatunk, nem pedig hivatalban maradó, olykor nehezen olvasható tervezetet. És egyéb meglepetések sem kizártak. Ugyancsak további figyelmet érdemel az apostoli vizitáció forrásbázisa, a Szerzetesi Kongregáció levéltára, ahol a hiányzó dokumentumok feltételezhetően megtalálhatók az egyes rendeknél. Ugyanakkor más típusú meglepetések is érhetik a kutatót. Így véletlenszerűen találtam rá az ausztriai stiftok, tehát az ágostonos, premontrei, bencés és ciszterci monostorok vizitációs anyagára; a vizitációt 1917-ben rendelte el a Kongregáció és 1921-ig terjed ennek a levelezése, mely tartalmaz jelentéseket is.¹³ Igaz, nem mindig a vizsgált kolostorokról, hanem pl. az egri főegyházmegye területén a konventuális ferencesekről,¹⁴ a premontreiek magyar cirkáriájáról,¹⁵ de található anyag az ausztriai monostorokról és arról a szándékról, hogy a vizitációt kiterjesszék Magyarország területére is.¹⁶ Ez a forrásanyag elég tekintélyes, ismertetése, feldolgozása túlmutat kötetünk célkitűzésén.

¹ Lásd Orsenigo 1927. június 14-én kelt, a Szerzetesi Kongregáció bíboros prefektusához írt fölterjesztését. Adattár, 1927. 1.

² A kánoni és az apostoli vizitáció fogalmára lásd. Rocca, G., *Visita*, in: *Dizionario degli Istituti di Perfezione (DIP)*, 10 (2003) 112–114. Irodalom.

³ Rész munkák kezdenek mutatkozni, főleg az egyes pápai egyetemeken készült rendtörténeti doktorátusokra figyelve.

⁴ Első tájékozódásra ajánlható a Szerzetesi Kongregáció által elrendelt XX. századi apostoli vizitációk listája, Rocca, G., *4. Elenco di visitazioni apostoliche, ordinate dalla S. C. dei Religiosi tra il 1908 e il 1960*, in: *DIP* 10 (2003) 142–146.

⁵ Lásd az I. rész 2. fejezetének 6. sz. jegyzetét, továbbá Hervay F., *La visita canonica. 3. Un caso ottocentesco: la visita apostolica dell'arcivescovo di Praga, card. Friedrich Schwarzenberg, e dell'arcivescovo di Esztergom, card. János Scitovszky, agli Ordini religiosi dell'impero austriaco*, in: *DIP* 10 (2003) 140–142. Irodalom. – Pannonhalmára vonatkozólag részletes leírás in: Sólmos Sz., *Pannonhalma élete a XIX. században* (Rendtörténeti Füzetek 3.), Pannonhalma 1999. 144–167.

⁶ A ciszterciek esetében rendelkezésre áll egy alapos tanulmány, amely 130 év rendtörténetét tekinti át, a szokások és konstitúciók vizsgálata szempontjából. Ebben a folyamatban az általunk vizsgált apostoli vizitáció sem a vizitátori fázisban, sem a delegátusi fázisban nem hagyott nagyobb nyomot maga után, így említésre sem kerül, lásd: Zakar P., *Consuetudines und Constitutiones Zircenses (1814–1941)*, in: *Analecta Cisterciensia* 38 (1982) 181–337.

⁷ A vatikáni diplomácia gyakorlatában „Rapporto”, tehát „jelentés” az, amit az apostoli nunciatúra képviselője megküld Rómának. A magyar diplomáciai gyakorlatban ugyanez: „felterjesztés”, „fölterjesztés”. – Amit a római központ küld a nunciatúrának, annak neve „Dispaccio”, a magyar diplomáciai gyakorlatban ennek megfelelő fogalom az „utasítás”.

⁸ Áronffy Ferenc CM* életrajzi adatait csak 1927/(1931)-ig találtam meg.

⁹ Puskely M., *A keresztény szerzetesség történeti fogalomtára*, Budapest 2006. 344–345. (Kánoni látogatás, vizitáció, lat. canonica visitatio címszó). Lásd még: *La visita canonica*, in: *DIP* 10 (2003) 114–136. Irodalom.

¹⁰ Lásd fakszimilében: Somorjai Á., *Adalékok a magyarországi bencések apostoli vizitációjához és reformjához (1929–1932)*, in: *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* 19 (2007/1–2) 201–202.

¹¹ A domonkos nagymesteri hivatal levéltárában nem volt lehetséges a kutatás, engedély híján. A zárolt periódus itt 90 esztendő.

¹² A budapesti apostoli nunciatúra levéltárának leírása: Mrkonjic Tomislav, *Archivio della Nunziatura Apostolica in Ungheria (1920–1939)*, in: *“Gli Archivi della Santa Sede e il Regno d’Ungheria (secc. 15–20). Studi in memoriam del professor Lajos Pásztor archivista ungherese dell’Archivio Segreto Vaticano*, a cura di Gaetano Platania, Matteo Sanfilippo, Péter Tusor (Collectanea Vaticana Hungariae, Classis I, vol. 4), Budapest–Roma 2008. 255–288.

¹³ Ikt. sz. 4275/17, jelzete a Szerzetesi Kongregáció Levéltárában „Archivio Segreto 1922–1924”. A legkorábbi irat 1917. aug. 16-án kelt, mellékletében a vizitálandó monostorok listája, nyomtatott kérdőívvel. Fidelis von Stotzingen bencés primás apát felkérése és összefoglaló – de előzetes – jelentése, iratok 1918. júl. 1., okt. 20. és nov. 15. dátummal. 1918. dec. 16. dátummal a vizitáció (átmeneti) felfüggesztésének elrendelése.

¹⁴ Dutkay Pál egri kanonok, apostoli vizitátor jelentése, 1921. jan. 22. Latin, kézírásos, 16 old. Ikt. sz. 4275/17.

¹⁵ Machovich Gyula apostoli protonotárius és esztergomi kanonok vizitátori jelentése, 1920. okt. 12. Latin, gépelt, 7 old. Ikt. sz. 4275/17.

¹⁶ *Provvedimenti circa gli Stiffts. (Estendere all’Ungheria l’inchiesta ordinata per l’Austria). ... essendosi ricostituito il Ministero Ungherese, si possa scrivere a Mons. Nunzio di Vienna che egli può occuparsi della desiderata riforma degli Ordini religiosi in Ungheria, agendo con la dovuta prudenza, per evitare difficoltà da parte di quel Governo. – Belső följegyzés, dátum nélkül, ezt követően található a vizitáció átmeneti leállítására: “...nell’Udienza concessa il giorno 19 Novembre (1918) al Rev.mo Mons. Segretario della S. Congregazione dei Religiosi, il S. Padre, relativamente alla inchiesta aperta sui Monasteri di Austro-Ungheria (Stiffts), ha stabilito quanto appresso: Pro nunc suspendantur omnia, et dilata ad duos menses.” 4275/17. A. S. ikt. számú utasítás a bécsi nunciatusnak, hivatali példány, kelte: 1918. dec. 16. – Az ausztriai kolostorok későbbi vizitációjáról szól, de a korábbiakra is hasznos: Winkler, G. B., *Die Apostolische Visitation der österreichischen Stifte durch Fürsterzbischof Andreas Rohrer von 1946–1953*, in: Paarhammer, H. – Rinnerthaler, A. (szerk.), *Österreich und der Heilige Stuhl im 19. und 20. Jahrhundert*, Frankfurt am Main–Berlin–Bern–Bruxelles–New York–Oxford–Wien 2001. 337–399.*